

مقدمه:

«با وجود بمباران تصویری که امروزه در زندگی ما وجود دارد، باز هم زبان مهم‌ترین وسیله ارتباطی ما به شمار می‌رود. بنابراین اگر در این حوزه آسیبی وجود داشته باشد حتماً ارتباط فردی دچار اختلال می‌شود. صحبت کردن با یکدیگر و در میان گذاشتن افکار، جزو نیازهای اساسی انسان است. زبان به کودک این امکان را می‌دهد که نگرانی‌ها و احتیاجات خود را بیان کند، شادی‌هایش را در میان بگذارد و با انسان‌های دیگر ارتباط برقرار کند. برای کسی که می‌تواند بدون اشکال صحبت کند، صحبت کردن امری عادی است. به هر حال اگر رشد زبانی حاصل نشود یا بسیار کند پیش رود، جای تأمل دارد.» (انله، ۱۳۸۳، ص ۴۲ و ۴۳)

یکی از پیچیده‌ترین پدیده‌های اختلالات گفتاری، عارضه لکنت است که اصولاً در دوران کودکی، به ویژه در دوران پیش از دبستان، به علل متعدد و ناشناخته‌ای به وجود می‌آید.

کودک و لکنت زبان

مهدیه هدایتی مهدی آبادی

دانشجوی رشته علوم تربیتی - یزد

لکنت چیست؟

در این زمینه محققان تعاریف و تعابیر گوناگونی ذکر کرده‌اند، اما در این جا به تعریف دکتر «وان رایپر» که متداول‌ترین و جامع‌ترین تعریف راجع به لکنت است، اکتفا می‌کنیم.

وان رایپر بر این باور است که لکنت زمانی پدید می‌آید که در جریان طبیعی گفتار وقفه‌ای ناگهانی و غیرطبیعی به واسطه تکرار صداها، هجاها، کلمات و حتی عبارات، کشیده گویی صداها و نیز میان پرانی صداها، هجاها و کلمات و گیر یا قفل شدن دهان ایجاد شود که بعضاً با رفتارهایی همراه است. بنابراین لکنت یک پدیده فوق‌العاده پیچیده روانی - حرکتی است که در روند طبیعی گفتار فرد بر اثر تکرار، گیر، کشیده گویی و... بروز می‌یابد و به شکل‌های خفیف، متوسط و شدید ظاهر می‌گردد. در یک جمله می‌توان گفت: لکنت، اختلال در بعد گفتار است که به صورت لحظه‌ای و موقتی در جریان گفتار پیش می‌آید و لحظاتی بعد، گفتار به شکل روان و سلیس ادا می‌شود. ناگفته نماند که در برخی از کتاب‌ها دو نوع لکنت به شرح زیر مطرح شده است:

۱- لکنت آغازین (اولیه): این نوع لکنت به حالتی اطلاق می‌شود که در آن فرد لکنتی تنش و اضطراب ندارد و نسبت به مشکل خود ناآگاه است. در این نوع لکنت، فراوانی و شدت لکنت فرد و نیز رفتارهای وابسته آن بسیار کم می‌باشد.

۲- لکنت پیشرفته (ثانویه): به حالتی اطلاق می‌شود که فرد از مشکل خود آگاه است و دارای اضطراب و رفتارهای وابسته می‌باشد. هم چنین فراوانی و شدت لکنت وی در سطح بالاست. (فرازی، ۱۳۷۶، ص ۵)

لکنت زبان شایع‌ترین نوع اختلال کلامی در کودکان است، اما در سنین بالاتر هم ممکن است به وجود بیاید که پیش‌تر وقت‌ها این مشکل ناشی از تصویری منفی از یک تجربه شخصی است. «براساس تحقیقات انجام شده لکنت معمولاً قبل از سنین ۸-۷ سالگی شروع می‌شود (۸۵٪ موارد) و به ندرت در سنین بالاتر اتفاق می‌افتد. گاهی وقت‌ها لکنت زبان کودکان ۵-۲ ساله در اثر ترس کودک از صدایی

کودکی که دچار مشکل لکنت زبان است می‌خواهد دیگران به جای او صحبت کنند، زیرا در هنگام صحبت کردن احساس شکست می‌کند. او نمی‌خواهد به تلفن پاسخ دهد، زیرا می‌ترسد طرف دیگر صدای او را مسخره کند.

خاص و حیواناتی مثل: سگ، گربه یا تهدید و کتک خوردن و غیره اتفاق می‌افتد. اما پدید آمدن لکنت در سنین بالاتر در اثر عوامل فیزیکی مانند: صدمات مغزی و آسیب‌های روانی - اجتماعی است.» (همان منبع)

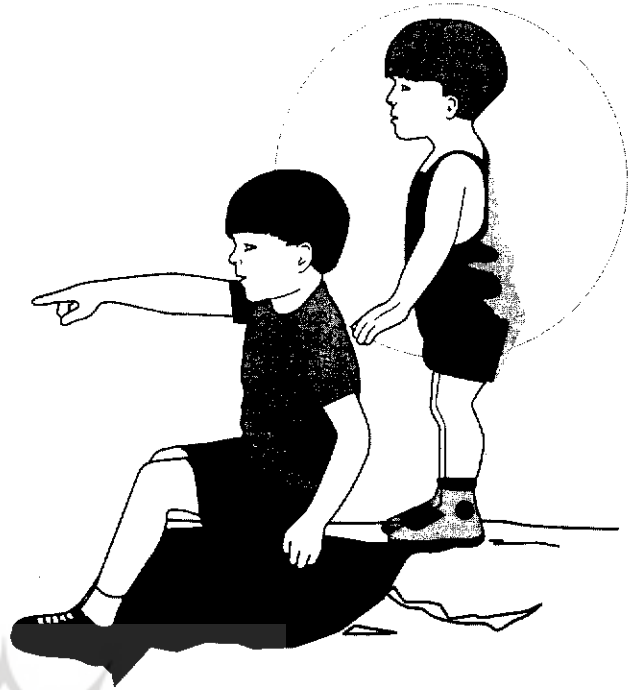
افرادی که دچار لکنت‌اند مشخصه ظاهری ندارند و مانند دیگر افرادند و تنها با صحبت کردن نمایان می‌شود که آن‌ها لکنت دارند. به همین علت این قبیل افراد از صحبت کردن با افراد غریبه خودداری می‌کنند، چون می‌ترسند لکنتشان هنگام صحبت کردن با دیگران آشکار شود. فرد مبتلا به لکنت زبان برای رهایی از لکنت، نهایت سعی خود را می‌کند که در صحبت‌هایش دچار لکنت نشود، ولی با این حال بازهم دچار لکنت خواهد شد. بنابراین نباید به او تذکر داد که تمام سعی خود را بکند تا هنگام صحبت، لکنت نداشته باشد. کودک لکنتی در دوست شدن با دیگران دچار مشکل می‌شود و این مسئله او را پریشان خاطر می‌کند. کودکی که دچار مشکل لکنت زبان است می‌خواهد دیگران به جای او صحبت کنند، زیرا در هنگام صحبت کردن احساس شکست می‌کند. او نمی‌خواهد به تلفن پاسخ دهد، زیرا می‌ترسد طرف دیگر صدای او را مسخره کند. والدین اظهار می‌دارند که فرزندمان وقتی نزد ماست زیاد صحبت نمی‌کند، هم چنین علاقه زیادی به تنهایی دارد. در حقیقت کودک سعی می‌کند از موقعیت‌هایی که مجبور به صحبت کردن است اجتناب کند و به تنهایی پناه می‌برد، زیرا از دچار شدن به لکنت می‌ترسد. او احساس می‌کند که دیگران درک

با مشکل خود کنار بیاید، آن را بپذیرد و برای رفع آن تمام سعی خود را بکند.

درس جواب دادن در کلاس

به طور تقریبی همه کسانی که لکنت دارند به جای این که در کلاس به سؤالات جواب بدهند، می گویند: «نمی دانم»، در حالی که جواب سؤال را می دانند. در آن لحظه کودک از ترس لکنت رها می شود، اما بعد احساس کسالت می کند، زیرا توانایی واقعی خود را ظاهر نساخته است. دانش آموز لکنتی معمولاً به هنگام خواندن کتاب، برای پیشگیری از لکنت به خط های بالا و پایین توجه می کند، چون او نگران است که در خواندن دچار لکنت شود.

در واقع دانش آموز لکنتی خواندن خود را پیش بینی می کند. علت قفل یا لکنت او هم از یک طرف ترس از لکنت

صحبت کردن با یکدیگر و در

میان گذاشتن افکار، جزو

نیازهای اساسی انسان است.

زبان به کودک این امکان را

می دهد که نگرانی ها و احتیاجات

خود را بیان کند، شادی هایش را

در میان بگذارد و با انسان های

دیگر ارتباط برقرار کند. برای کسی

که می تواند بدون اشکال صحبت

کند، صحبت کردن امری عادی

است. به هر حال اگر رشد زبانی

حاصل نشود یا بسیار کند پیش

رود، جای تأمل دارد.»

نمی کنند او چه احساسی دارد، زیرا خودشان در چنان موقعیتی نبوده اند. گاهی مواقع کودک لکنتی مایل به صحبت کردن نیست با این که می داند چه می خواهد بگوید و گاه ممکن است در موقعیت های خاص از صحبت کردن اجتناب کند. اما در بیش تر مواقع دلیل ترس او از صحبت کردن، عکس العمل های طبیعی افراد است که در مقابل وقایع غیرطبیعی از خود نشان می دهند. دیگران باید درک کنند که این مسائل جنبه های خاصی از لکنت اند که نباید کودک به خاطر آن ها خجالت بکشد یا درصدد پنهان کردن آن باشد. هم چنین این موضوع را باید در نظر داشت که لکنتی بودن همراه با مسائل آن بدین معنا نیست که فرد لکنتی آدمی دیوانه یا غیرطبیعی است، زیرا کودک عکس العمل هایی از خود نشان می دهد که در شرایط خاص طبیعی اند.

کودک لکنتی در مدرسه

لکنت کودک در محیط مدرسه در مقابل دوستان، معلمان، مدیر و دیگر افرادی که در مدرسه حضور دارند او را عذاب می دهد و به همین دلیل گاهی او سعی می کند خود را از دید آن ها پنهان کند، از این رو باید به او کمک کرد تا با این مشکل کنار بیاید. به کودک بگویید درصدد آن نباشد تا لکنت خود را در مقابل دیگران پنهان کند. باید به او آموزش داد که چگونه

و از طرف دیگر تجربیات تلخ گذشته است که به نحوی او را تهدید می‌کند. اگر در هنگام خواندن دچار مشکل شود و دانش‌آموزان دیگر به او بخندند، این تجربه تلخ در روند خواندن کودک از روی مطلب اثر نامطلوب به جا می‌گذارد و احساس ترس و تشویش بیش‌تری در او به وجود می‌آورد. دانش‌آموز لکنتی در هنگام خواندن مطلب در مقابل دانش‌آموزان دیگر، چون فکر می‌کند در هنگام مکث کردن و لکنت، شنونده خود را در انتظار گذاشته است، سعی می‌کند برای رفع این مشکل و فشار زمانی موجود سریع‌تر صحبت کند یا مطلب را بخواند، به همین دلیل بیش‌تر دچار لکنت و مکث می‌شود. کودکانی که لکنت دارند برای رهایی از مشکل خود سعی می‌کنند کودکان و هم‌کلاسی‌های خود را به نحوی مورد تمسخر قرار دهند، مثلاً هم‌کلاسی چاق خود را مسخره می‌کنند.

به کودک بگوئید درصدد آن نباشد
تا لکنت خود را در مقابل دیگران
پنهان کند. باید به او آموزش داد
که چگونه با مشکل خود کنار
بیاید، آن را بپذیرد و برای رفع آن
تمام سعی خود را بکند.

ارتباط لکنت با وراثت

هیچ کس به طور قطع نمی‌تواند بگوید که لکنت ارثی است یا نه. نقش وراثت کاملاً پیچیده است، ولی دانشمندان به این نتیجه رسیده‌اند که مشکلات گفتار و زبان به نوعی ژنتیکی است. با این حال اگر وراثت عاملی در به وجود آمدن لکنت باشد، نقش آن کاملاً مبهم است، مانند رنگ چشم و مو که قابل پیش‌بینی نیست. (فرازی، ۱۳۷۶، ص ۱۲)

ارتباط لکنت با جنسیت

مطالعات متعدد نشان داده‌اند که شیوع لکنت در افراد مذکر نسبت به افراد مؤنث بیش‌تر است و حتی متذکر شده‌اند که ۳/۴ افراد لکنتی را جنس مذکر و ۱/۴ بقیه را جنس مؤنث تشکیل می‌دهد. (همان، ص ۲۵)

ارتباط لکنت با هوش

همواره برای صاحب‌نظران و پژوهشگران این سؤال مطرح بوده است که افراد لکنتی از لحاظ توانمندی‌های ذهنی و فرایندهای عالی قشر مخ و به عبارتی از لحاظ هوشی نسبت به افراد عادی (افراد دارای گفتار عادی و روان) در چه وضعیتی قرار دارند؟ در این مسیر برخی به صراحت بیان کرده‌اند که افراد لکنتی دارای هوشبهر پایین‌تری‌اند. این امر محققان را برانگیخت تا تدابیر لازم را برای یافتن نتیجه قطعی

و دقیق به کارگیرند که با پیشرفت علم روان‌شناسی و ابداع آزمون‌های هوش، مطالعات و آزمایش‌های گوناگونی انجام گرفته است.

به عنوان نتیجه نهایی می‌توان گفت که گرچه لکنت ممکن است در بین همه افراد (تیزهوش، افراد دارای هوش معمولی و حتی افراد عقب مانده ذهنی) اتفاق بیفتد، اما بر حسب نتایج اکثر تحقیقات، هیچ‌گونه رابطه‌ای بین هوش و لکنت نمی‌توان قائل شد.

احتمال بروز لکنت در کودکان چپ دست

افراد چپ دست بیش‌تر از افراد دیگر ممکن است دچار لکنت شوند. بر طبق یافته‌های موجود، حدود ۳۰٪ افراد لکنتی را چپ‌دستان تشکیل می‌دهند، زیرا مرکز گفتار نیز در

ویژه حنجره و لب‌ها، برای لحظاتی کوتاه از گفتن کلمه یا عبارت باز می‌ماند و وقفه‌ای در استمرار گفتار پیش می‌آید (دهان قفل می‌شود) و پس از رفع انقباض اندام گفتاری، کلمه مورد نظر به تندی و با شتاب بیان می‌شود. این حالت به درجه و شدت لکنت بستگی دارد.

۴- تغییر صدا: وقتی یکی از علائم لکنت در فرد متظاهر می‌شود، صدایش هم از نظر بلندی، شدت، ارتقاع (زیر و بمی) و کیفیت، دستخوش اختلال می‌شود. این تغییرات در افراد لکنتی فقط در زمان وقوع لکنت رخ می‌دهد.

۵- سرعت ناموزون: سرعت گفتار فرد لکنتی اغلب آهسته است و ریتم منظمی ندارد (به صورت نامنظم و آهسته). این

پدر و مادری که در درمان فرزندشان بیش از حد نگرانی نشان دهند، کودک را نسبت به مشکل خود آگاه می‌کنند و در نهایت کودک نسبت به گفتار خود بیش از پیش حساس شده، ممکن است مقاومت منفی نیز نشان دهد.

افراد چپ دست در نیمکره چپ مغز است که الگوی بسیار پیچیده‌ای دارد. بنابراین این حالت سبب ناهماهنگی‌هایی در سامان‌دهی و برنامه‌ریزی و اجرای گفتار می‌شود و گاهی به صورت لکنت قابل مشاهده است.

تظاهرات و حالات گفتار فرد لکنتی

۱- تکرار: بارزترین و مهم‌ترین ویژگی گفتار فرد لکنتی تکرار است. فرد لکنتی به طور ناگهانی و غیرارادی صداها، کلمات و عبارات را تکرار می‌کند. مانند: ب ب ب ب ب

۲- کشیده‌گویی: یکی از مواردی که در افراد لکنتی فراوان دیده می‌شود «کشیده‌گویی» یا طولانی ادا کردن است. کشیده‌گویی عبارت است از طولانی ادا کردن کلمات، هجاها، صداها (به ویژه واژه‌ها) مانند آ... آذر

۳- گیر یا قفل: گاهی اوقات فرد لکنتی در اثر انقباض‌های ناگهانی و غیرارادی دستگاه متولی گفتار، به

ندارد. توقف یا مکث در فرد لکنتی ممکن است جنبه فیزیولوژیک نداشته باشد و بر اثر عادت‌های غلط ایجاد شده باشد و ممکن است فیزیولوژیک باشد (مکث تنفسی) که خود به دو حالت «دم صدادار» (صحبتش همراه با صداست) و «بازدم بیش از حد» (بین جملات هنگام صحبت فاصله کوتاه می‌افتد) می‌باشد. (فرازی، ۱۳۷۶، ص ۱۷)

عواملی که سبب افزایش لکنت می‌شوند عبارت‌اند از:

- الف) اعتماد به نفس پایین
- ب) احساس عدم امنیت
- ج) ترس از لکنت در مقابل دیگران
- د) صحبت کردن در مقابل غریبه‌ها
- ه) ضعف و ناامیدی در رسیدن به هدف
- و) هیجان زدگی در هنگام صحبت کردن
- ز) خستگی یا فشار روانی زیاد
- ح) تند و سریع صحبت کردن
- ط) مشاهده عکس‌العمل‌های دیگران در مورد لکنت

پیش‌نهادهایی برای درمان لکنت

هیچ کس علاج قطعی برای لکنت پیدا نکرده است. البته گاهی اتفاق‌هایی می‌افتند که استثنای هستند، نه قانون.

پدر و مادری که در درمان فرزندشان بیش از حد نگرانی نشان دهند، کودک را نسبت به مشکل خود آگاه می‌کنند و در نهایت کودک نسبت به گفتار خود بیش از پیش حساس شده، ممکن است مقاومت منفی نیز نشان دهد.

در حقیقت دیدگاه مثبت یا منفی دیگران در مورد لکنت می‌تواند در فرد لکنتی هم همان دیدگاه را ایجاد کند. عکس‌العمل دیگران نسبت به لکنت کودک است که او را بیزار می‌کند. در این زمینه معمولاً مشاهده شده است که والدین مرتکب عکس‌العمل‌های مختلفی از قبیل: احساس نگرانی، اعتراض، تنبیه، تحقیر، تعجیل و تجویز می‌شوند که این موارد می‌تواند تأثیرات جبران ناپذیری بر گفتار کودکان داشته باشد.

حالت زمانی است که فرد در جریان گفتار مبتلا به لکنت شود و در بقیه موارد احتمال دارد که معمولی یا اندکی سریع‌تر از حد معمول باشد.

۶- میان پرانی یا میان اندازی: در افراد لکنتی زیاد دیده می‌شود که صداها، هجاها، کلمات یا عباراتی را به میان صحبت خود می‌آورند تا فاصله بین کلمات و جملاتشان را پر کنند و به عبارتی لکنت خود را پنهان سازند.

۷- مکث یا توقف: تنفس افراد لکنتی با افراد غیرلکنتی تفاوت دارد. افراد لکنتی تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در الگوهای دم و بازدم از خود نشان می‌دهند. البته ظرفیت دم و بازدم افراد لکنتی در حالت غیرگفتاری فرقی با افراد غیرلکنتی

برای این که ترس کودک از حرف زدن از بین برود، تا جای ممکن نباید غلط‌های گفتاری او را به رخ کشید. در عوض، گوش دادن با صبر و حوصله به حرف‌های کودک مهم است. بنابراین پدر و مادر و مربیان او نباید کاری کنند که کودک کم‌تر حرف بزند.

کند یا لکنت خود را مخفی سازد، بلکه می‌تواند نحوه صحبت کردن خود را تغییر دهد.

نتیجه‌گیری

زبان در کودکان به تدریج بین سه تا پنج سالگی رشد می‌یابد. شتاب در حرف زدن، جا به جایی کلمات و حروف الفبا یا لکنت زبان هم می‌تواند در این مرحله به طور عادی بروز کند. فردی که دچار لکنت زبان است بیش‌تر از نوعی تعارض ناخودآگاه رنج می‌برد. او از یک طرف نیاز دارد که حرفی را با کسی در میان بگذارد و از طرف دیگر می‌ترسد که هنگام حرف زدن اصول صحیح حرف زدن را رعایت نکند و اشتباهی مرتکب شود. کودکان خیلی زود به اشتباهات خود پی می‌برند. برای این که آن‌ها را برای اشتباهات کلامی‌شان خجالت زده نکنیم باید بگذاریم همان طور که می‌توانند صحبت کنند و همیشه خودمان به عنوان الگو با آن‌ها درست و واضح صحبت کنیم. لکنت زبان هم مانند دیگر اختلالات گفتاری باید هر چه زودتر توسط متخصص گفتار درمانی درمان شود. برای این که ترس کودک از حرف زدن از بین برود، تا جای ممکن نباید غلط‌های گفتاری او را به رخ کشید. در عوض، گوش دادن با صبر و حوصله به حرف‌های کودک مهم است. بنابراین پدر و مادر و مربیان او نباید کاری کنند که کودک کم‌تر حرف بزند.

منابع:

- فرزاد، جین؛ واج پرکینز، ویلیام (۱۳۷۳): آیا لکنتی هستید؟ ترجمه منصور وحدتی‌زاده، تهران، انتشارات دارالفکر.
- انله، ایزوله (۱۳۸۳): مشکلات رفتاری کودکان، ترجمه سیده خلیلی، تهران، انتشارات پیدایش.
- فرازی، مرتضی (۱۳۷۶): آسیب‌شناسی ناروانی گفتار، تهران، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- افروز، غلامعلی (۱۳۶۳): روان‌شناسی و آموزش و پرورش کودکان استثنایی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

به عبارت ساده‌تر، عکس‌العمل‌های والدین به گونه‌های زیر است:

- چرا بچه من این طور حرف می‌زنه؟ (نگرانی)
- بچه، چرا این طور حرفی می‌زنی؟ (اعتراض)
- حرف نزن بچه. (تنبیه)
- خجالت نمی‌کشی این طور حرف می‌زنی؟ (تحقیر)
- زودباش حرف بزن، کار دارم. (تعجیل)
- آرام‌تر صحبت کن. (تجویز) (همان)

برای اکثر افراد لکنتی گاه مسائل و مشکلاتی پیش می‌آید که بر احساسات و رفتار آن‌ها تأثیر می‌گذارد. برخی والدین اظهار می‌دارند که بیش‌تر از آن که از لکنت فرزندشان ناراحت شوند، عصبانیت، برخورد تند و بی‌ادبانه کودک به هنگام لکنت آن‌ها را ناراحت می‌کند.

کودک دچار لکنت هنگام تلفظ کلمات سخت به گلو، سینه و دهان خود فشار وارد می‌کند. بهترین کمک به افراد لکنتی این است که به آن‌ها اجازه دهیم جملات و کلمات ناتمام خود را تمام کنند. نباید کودک دچار لکنت را از انجام کارهایی که نیاز به صحبت کردن دارد (خرید کردن)، منع کرد. اجازه بدهید او در جمع و گروه‌ها شرکت کند و به او مسئولیت برخی کارها را بسپارید، به طوری که به کودک از نظر روانی لطمه‌ای وارد نشود.

افراد لکنتی با تحت درمان قرار گرفتن توسط یک گفتار درمانگر و امید بیش‌تر به بهبود داشتن، راحت‌تر و با دید بازتری می‌توانند با لکنت خود برخورد کنند. وقتی کودک می‌تواند بر لکنت خود غالب شود که باورهای خود را تغییر دهد. فرد لکنتی با کار و تلاش خودش و شاید هم کمک گرفتن از دیگران می‌تواند به مرحله‌ای برسد که نیاز نباشد از موقعیت‌هایی که می‌ترسد در آن دچار لکنت شود، اجتناب